

Chronione i rzadkie gatunki grzybów znalezione na Ziemi Tarnowskiej

Grzyby stanowią grupę organizmów bodajże najbardziej narażoną w Polsce na stopniowe zanikanie i wymieranie. Na „Czerwonej liście grzybów wielkoowocnikowych...” opublikowanej w 1992 r. przez Wojewodę i Ławrynowicz znajduje się 1013 gatunków, co stanowi 25% mikoflory Polski. Zdecydowanie negatywny wpływ na grzyby ma działalność człowieka. Rozwój przemysłu, stosowanie sztucznych środków ochrony roślin, prowadzenie monokultur sosnowych i świerkowych wpływa na zmniejszanie się liczby gatunków. Naruszona zostaje równowaga biologiczna. Często dochodzi do dominacji grzybów powodujących choroby drzew i rozkład drewna. Ujemny wpływ mają także grzybobrania, przybierające w naszym kraju formę masowych imprez, podczas których nie tylko zbiera się grzyby jadalne, ale przy okazji niszczy wszystkie inne, napotkane na drodze (Ławrynowicz 1981).

Rozporządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 30 kwietnia 1983 r. objęło ochroną prawną kilkanaście gatunków. Grzyby te, z uwagi na swoje rozmiary, interesujący kształt, rzadkość występowania, kurczenie się odpowiednich biotopów czy nadmierną eksploatację, są zagrożone w swojej egzystencji. Niestety lista gatunków chronionych jest niepełna i ma raczej symboliczny charakter. Wiele gatunków grzybów nie podlegających ochronie jest także bardzo zagrożonych. Ich rozmieszczenie nie jest dokładnie poznane, a z wielu obszarów Polski brak jakichkolwiek danych, ponieważ nie prowadzono tam żadnych badań.

Ziemia Tarnowska należy do tych słabiej zbadanych obszarów i to nie tylko pod względem mikologicznym, ale również pod względem flory roślin naczyniowych i fauny. Pod wieloma względami jest to obszar dość interesujący. Położenie na styku dwóch ważnych jednostek fizjograficznych: Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Karpackiego, decyduje o znacznej różnorodności siedlisk, a co za tym idzie różnorodności roślin naczyniowych, grzybów i zwierząt. Podczas wędrówek po tych terenach znalazłem kilka grzybów uznanych w naszym kraju za rzadkie lub bardzo rzadkie. Większość danych pochodzi z Lasów Szczepanowicko-Lubińskich (miejscowości: Janowice, Lubinka, Rychwałd, Szczepanowice) oraz z lasów porastających wzniesienie Wał (526 m n.p.m.). Uwarunkowane jest to w miarę dobrym zbadaniem wymiennego kompleksu leśnego, stosunkowo małym stopniem degradacji środowiska oraz licznymi jeszcze fragmentami lasów o charakterze zbliżonym do naturalnego. Kompleks ten położony jest między Dunajcem a Białą Dunajcową, kilkanaście kilometrów na południe od Tarnowa. Pozostałe wyrywkowe dane pochodzą z innych części woje-

wództwa. Poniżej podano wykaz znalezionych gatunków wraz z krótką charakterystyką.

1. **Smardz jadalny** *Morchella esculenta* — znaleziony w 1992 r. w zniszczonym lesie liściastym na peryferiach Tarnowa, na tzw. Piaskówce. Owocnik smardza rósł pod topolą osiką *Populus tremula*. W roku następnym owocniki nie pojawiły się. Jest to grzyb wiosenny, coraz rzadszy w Polsce.

2. **Czarka szkarłatna** *Sarcoscypha coccinea* sensu lato — grzyb trudny do odróżnienia od pokrewnych gatunków, np. czarki austriackiej *Sarcoscypha austriaca* i czarki jurajskiej *S. jurana*. Dość rzadki grzyb, zasługujący na ochronę ze względu na atrakcyjną formę i barwę. Pojawia się wczesną wiosną na obumarłych gałęziach drzew liściastych. Dwa stanowiska znaleziono w Lasach Szczepanowicko-Lubińskich: jedno w Janowicach, drugie w Zadziele Janowickim, nad niewielkimi ciekami wodnymi w łągu jesionowym.

3. **Płomykówka galaretowata** *Tremiscus helvelloides* — jadalny grzyb o galaretowatym hymenoforze. Zasługuje na ochronę ze względu na rzadkość występowania i charakterystyczny kształt. Występuje głównie w lasach górskich na podłożu wapiennym. Kilka jej owocników napotkano w lasach bukowo-jodłowych porastających zbocza Wału.

4. **Szmaciak gałęzisty** *Sparassis crispa* — chyba najstynniejszy grzyb w Tarnowie i całym województwie. Stało się to za sprawą osobliwego znaleziska, jakiego dokonano w 1977 r. w Piotrkowicach. W okolicznych lasach znaleziono owocnik szmaciaka gałęzistego o średnicy 100 cm i wadze 15 kg. Prasa lokalna ochrzciła go mianem „największego grzyba świata”, zaś w 1989 r. postawiono mu w pobliżu znaleziska „pomnik”. Znajduje się on przy drodze prowadzącej z Tarnowa do Tuchowa. Jest to realistyczna makieta grzyba, wykonana przez artystów z Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Tarnowie, ustawiona na drewnianych, sosnowych belach, które ilustrują siedlisko, w jakim grzyb ten rośnie. Obok „pomnika” znajduje się tablica z napisem: *Tu znaleziono największy grzyb świata*. Nie jest to zgodne z prawdą, ponieważ miano to przypada czasznicy olbrzymiej *Calvatia gigantea*. Jej największy owocnik (długość 160 cm, szerokość 135 cm i wysokość 24 cm) znaleziono w 1877 r. w Ameryce Płn. Natomiast jeśli chodzi o szmaciaka gałęzistego z Piotrkowic, to być może jest to największy znaleziony na świecie owocnik tego gatunku. W późniejszych latach szmaciaki znajdowano kilka razy w Piotrkowicach i Janowicach.

5. **Soplówka jodłowa** *Hericium flagellum* — grzyb o osobliwym owocniku w kształcie zwisających sopli i kolców. Jeden okaz tego gatunku został znaleziony w kompleksie leśnym porastającym stoki Ka-

mionnej (805 m n.p.m.) w Beskidzie Wyspowym, podczas prac dokumentacyjnych prowadzonych przy opracowywaniu rezerwatu „Kamionna” (Loch, Tomaszewicz 1992). Soplówka rosła na obumierającym pniu jodły *Abies alba*.

6. **Zagiew okółkowa** *Polyporus umbellatus* — spotykana jest w buczynach w Rychwałdzie. Rośnie na korzeniach starych buków *Fagus sylvatica*. Okoliczna ludność uważa ten gatunek za jadalny. W miejscowej gwarze znany jest pod nazwą „gromada”. Czasem handlarze sprzedają owocniki tego grzyba w Tarnowie na placu targowym. Z rozmów z grzybiarzami wynika, że jest to gatunek dość częsty w tych okolicach. Podobno rośnie również w lasach masywu Jamnej i Kamionnej.

7. **Szyszkowiec łuskowaty** *Strobilomyces strobilaceus* — występowanie tego grzyba stwierdzono w lasach bukowych na północnych stokach Kamionnej. Szyszkowca znaleziono podczas przeprowadzanej w 1992 r. inwentaryzacji przyrodniczej gminy Żegocina. Dane pochodzą z materiałów Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie.

8. **Maślak żółtawy** *Suillus flavidus* — rzadko spotykany gatunek maślaka występujący w miejscach wilgotnych i bagnistych. Na Ziemi Tarnowskiej znaleziono go w ścisłym rezerwacie florystycznym „Torfy”, gdzie ochronie podlega torfowisko przejściowe z rośliczką okrągłolistną *Drosera rotundifolia*. Maślak żółtawy rośnie tu dość często w borze bagiennym, który otacza torfowisko. Najczęściej znaleźć go można pod sosnami *Pinus sylvestris*.

9. **Borowik usiatkowany** *Boletus reticulatus* — często jest traktowany, zwłaszcza przez polskich mikologów, jako odmiana borowika szlachetnego *Boletus edulis*. Od tego ostatniego różni się wyraźną siateczką pokrywającą trzon. Jest też rzadszy od niego. Znaleziony w miejscowości Wróblowice w kompleksie leśnym (uroczysko Wróblowice). Kompleks ten przewidziany jest do objęcia ochroną rezerwatową ze względu na liczne osobliwości florystyczne. Owocnik borowika usiatkowanego znaleziono w maju 1993 r. w przeredzonym lesie grabowym, gdzie rósł w sąsiedztwie ciepło- i wapieniolubnych gatunków roślinnych.

10. **Sromotnik bezwstydy** *Phallus impudicus* — podlega ochronie prawnej, ale obecnie powiększa swój zasięg i staje się coraz pospolitszy. W związku z tym dyskusyjny wydaje się jego status jako gatunku chronionego. W okolicach Tarnowa znaleziono go na wielu stanowiskach, gdzie nieraz występował w obfitości (N a b o ż n y, P i ą t e k mat. nie publ.). Stanowiska: Wróblowice gm. Zakliczyn, Lubinka gm. Pleśna, Rychwałd gm. Pleśna, Szczepanowice gm. Pleśna, Zbylitowska Góra gm. Tarnów, Filipowice gm. Zakliczyn, Ruda Kameralna gm. Zakliczyn, Ciężkowice gm. Ciężkowice, Kopaliny gm. Nowy Wiśnicz,

Piaski Drużków gm. Czchów, Rajbrot gm. Lipnica Murowana, Kamionna gm. Żegocina, Trzemesna gm. Tuchów, Piotrkowice gm. Tuchów.

Spośród przedstawionych powyżej gatunków 6 podlega ochronie prawnej. Są to: smardz jadalny, szmaciak gałęzisty, soplówka jodłowa, żagiew okółkowa, szyszkowiec łuskowaty i sromotnik bezwstydnny. Natomiast 9 z nich znajduje się na „Czerwonej liście grzybów wielkoowocnikowych...” (Wojewoda, Ławrynowicz 1992) w różnych kategoriach zagrożenia. I tak spośród gatunków narażonych na wyginiecie (V) znaleziono smardza jadalnego, żagiew okółkową, soplówkę jodłową, czarkę szkarłatną i borowika usiatkowanego. Z gatunków uznanych za rzadkie (R) stwierdzono występowanie płomykówki galaretowatej, szmaciaka gałęzistego i maślaka żółtawego. Szyszkowiec łuskowaty jest gatunkiem o nieokreślonym zagrożeniu (I). Poza czerwoną listą znajduje się jedynie sromotnik bezwstydnny.

Badania nad grzybami Ziemi Tarnowskiej będą nadal prowadzone, należy się więc spodziewać kolejnych interesujących odkryć.

Pragnę serdecznie podziękować prof. drowi hab. Władysławowi Wojewodzie za udzielenie cennych wskazówek i uwag podczas pisania niniejszej notatki.

Marcin Piątek

PIŚMIENNICTWO

- Dermek A., Pilat A. 1988. *Poznajemy grzyby*. Ossolineum.
- Loch J., Tomaszewicz J. 1992. *Projekt rezerwatu leśnego „Kamionna”*. Mpis, Archiwum Urz. Woj. w Tarnowie.
- Ławrynowicz M. 1981. *Ochrona grzybów i kultura grzybobrań*. LOP, Warszawa.
- Nabożny P., Piątek M. 1993. *Rośliny chronione województwa tarnowskiego*. Mpis, Archiwum Urz. Woj. w Tarnowie.
- Wojewoda W., Ławrynowicz M. 1992. *Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce*. W: *Lista roślin zagrożonych w Polsce* (red. K. Zarzycki, W. Wojewoda, Z. Heinrich). Wyd. 2, Inst. Bot. im. W. Szafera PAN, Kraków.